

jeribevægelsens historie i kampen mellem de »arbejdende« og de »søndags-hvilende« mejerier.

Ind i hele dette net af foreninger, brugser, mejerier, forsamlingshuse og missionshuse væver den politiske kamp sig. Provisorietiden var en politisk kamp på Rigsdagen, men i lige så høj grad en social og kulturel konfrontation mellem den gamle elite og den nye selvbevidste bondestand, og denne kamp udspillede sig i høj grad lokalt. På tinge ønskede bønderne bønder, slet ikke Højremænd og helst ikke lærere, men bønder. Som bekendt fandt Venstre på tinge aldrig effektive modtræk mod Estrups politik, og de ustandselige stridigheder mellem rivaliserende vestregrupper gjorde det svært for vælgerne at forstå, hvad Venstre stod for. Måske kan en form for »politikerlede« spores helt tilbage til denne tid. Men på det lokale plan vidste man hvad man ville, og der satte Venstre sig eftertrykkeligt på sogneråd og andre organer, en position Venstre stadig opretholder i Vestjylland.

Det er lykkedes forfatteren at få dette store, brogede stofområde indpasset i en stram helhed uden at det virker komprimeret. Han evner at karakterisere vigtige stofområder på en kort og rammende facon (f.eks. Askovadressen 1881, den indbyrdes undervisning) og tegne gode billeder af stemninger og følelser (f.eks. et folkemøde 1874, et missionsmøde, Holstebromødet med C. Berg). Man kan savne en opfølgning af forholdet mellem gårdejere og husmænd, fordi der antydes en spirende konflikt (s. 138), og også kvindernes rolle står noget blegt, selv om der i en billedtekst (s. 29) anføres at de spillede en aktiv rolle. Et par billedtekster virker i øvrigt noget løsrevet fra selve billederne.

»Folk i bevægelse« er imidlertid et

fornemt bud på hvad lokalhistorie kan byde på og hvor rigt et område bevidsthedshistorien er. Bogen er udgivet på det nye Dalhus forlag i Struer som vil koncentrere sig om kulturhistorie og egshistorie. Denne bog har både forfatter og forlag ære af.

Verner Bruhn

Gunnar Solvang: *Vadehavsbønder på Rømø. Landbrugsudvikling og livsvilkår i det 20. århundrede.* (Forlaget Bygd 1986). 191 s., ill., 125,00 kr.

En ø og et øsamfund er i sig selv et fristende emne for en etnologisk undersøgelse. For Rømons vedkommende kommer dertil en række exceptionelle forhold, som må have gjort opgaven at beskrive vadehavsbønderne – stillet af amtsmuseumsrådene – endnu mere tillokkende. Det er da også tydeligt, at forfatteren er gået veloplagt til arbejdet, og resultatet er blevet en velskrevet, stofmættet og flot bog.

Bogens titelblad siger det 20. århundrede, men vi får da, heldigvis, en god og forholdsvis grundig indføring i Rømons meget omskiftelige historie, en absolut nødvendighed for at forstå nutiden. Landbruget blev først hovederhverv på Rømø i slutningen af forrige århundrede, men længe efter ernærede man sig ved mange slags bierhverv, som oftest betinget af beliggenheden i vadehavet, og gamle traditioner videreførtes, særlig på småbrugene (kådnerstederne). Et øsamfund er vel også af natur konservativt. Vi møder begrebet »årty«, dvs. opgivelsen af ævred til oktober helt frem imod vor egen tid, »grøbling«, dvs. oprensning af grøfter, »kassen«, dvs. kokassen eller gødning som brændsel (derimod er »Fragdeploven« (s. 95) ikke, som man måske

kunne tro, et kryptisk dialektord, men en regulær Fraugdeplav). Vi får understreget lyngens betydning som kulturplante, her bl.a. også som vejbelægning, vi hører om at »tatte«, dvs. fiske med krog, om sæljagt, fåreavl o.m.a. Enkeltlandbrug af forskellig brugsstyrrelse belyses som eksempler til forskellig tid, og her kommer brugerne selv til orde; bogen bygger på ikke færre end 35 »meddelere«. I det hele taget er et omfattende feltarbejde kommet bogen til gode på flere måder, f.eks. også gennem fundet af udskiftningskort og gennem en række fremragende fotografier optaget af forfatteren. Milepæle i udviklingen i vort århundrede var Genforeningen, digebygningerne og anlægget af Rømødæmningen, som fra omkring 1950 nedbrød øens isolation, yderligere fremskyndet ved statshavnens bygning i 1964. Det er en meget stor gevinst, at bogen er aldeles aktuel, kapitel 7 hedder: Rømø's landbrug i 1980'erne. Der er i dag ca. 20 aktive landbrug tilbage, en yderligere reduktion kan forudses, men kvægbruget vil fortsætte på Rømø.

Det er de materielle livsvilkår, der naturligt er i centrum i en bog som denne, og man får knap nok fornemmelsen af, at der har eksisteret et åndsliv. I hvert fald nøjes forfatteren med at citere Rømø's historiker, pastor Thade Petersen, der hævder, at der overhovedet ikke var tale om påvirkning fra dansk åndsliv (s. 85). Men så tysk da – bogen opererer faktisk med begrebet: fortyskning, men vi får ikke engang lov at se afstemningsresultatet 10.2. 1920 (514 danske mod 92 tyske stemmer).

Bogen er den anden i en serie om vadehavets kulturhistorie. Den første handlede om Mandø.

Paul G. Ørberg

Ole Møller Jensen og Mogens Bendixen: *Den lange vej til glæden. Herning-egnen under besættelsen 1940-1945*. (Poul Kristensens Forlag, 1986). 223 s., 224,00 kr.

Forfatterne, der under besættelsen var hhv. ledende modstandsmand og journalistelev, har villet mere end blot skrive deres erindringer. På den anden side er den alment formede titel måske lovlig ambitiøs, for i hovedsagen handler den om modstandsbevægelsen i Herning, og også de øvrige begivenheder, der drages frem, er set i dens perspektiv – selvom det understreges, at de fleste borgere i Herning – som i det øvrige land – fulgte krigen fra tilskuerrækkerne og kun mere indirekte kom i berøring med usædvanlige tilstande og hændelser.

Som modstandshistorie har bogen sine kvaliteter. Der er indsamlet en række beretninger og også anvendt materiale fra eksisterende arkiver, bl.a. Toldstrups pladsbøger, fra den samtidige presse og fra senere erindringsværker. Ved at sætte byledelsen i centrum er det lykkedes at tegne et helhedsbillede, selvom de enkelte episoder naturligvis må optage megen plads. Det fremgår, at modstandsinitiativerne især formidledes gennem Ringen, Frit Danmark og Dansk Samling. Derimod er kommunisternes placering mere dunkel. Det nævnes, at de havde organiserede folk i byen; men deres virksomhed er kun sporadisk nævnt, og de var tilsyneladende ikke repræsenteret i byledelsen.

Dette efterlader et spørgsmålstejn ved den overraskende oplysning, at det kun var jernbanesabotagen, der var organiseret, ikke de ellers ret mange brande og sprængninger af tyske eller civile mål i byen eller omegnen. Som bogens kildegrundlag tegner sig, kan man ikke se bort fra, at det i Herning